

# Könülöttem és fölöttem

A Goldfinger Ernőnél eltöltött egy év hatástörténete Brjeska István életművében

Brjeska Laura

konzulens: Szabó Levente DLA

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem  
Építészmérnöki Kar  
Középülettervezési Tanszék  
2024

„Csakugyan különös céltelen volt.  
Ernem valószínűleg borzagatott.  
A Magyarországi Kastély misztikus  
atmoszférája mintha idős  
vetette volna hatalmát,  
végsőit értem, és megint elfogott  
az örökké üldözött mondanak, hogy most,  
most valami körül könülöttem  
és fölöttem, a reziliat stört  
a párkék.”



Gyerekkorom óta lépten nyomon jelekre bukkantam, amikből egy olyan embert igyekeztem megismerni, aki teljes valójában sohasem állt előttem. Hangját sohasem hallottam, gesztusai nem léteznek emlékezetemben és arcáról is csak tárgyak (leginkább a gyerekkori emlékeimből tisztán megmaradt kő fejszobor) számoltak be nekem, mégis valamiért ismerni véltem. Hozzá mindig egyfajta misztikum kötődött bennem, amelyet a nagymamám lakását betérítő, mexikói őslakosokat mesészerűen megjelenítő relikviák és grafikák látványa idézett elő leggyakrabban. Minden ilyen darabka egy közvetítő, helyettem emlékező emlékezhelyként vett körül, amelyek sokaságukban és kuszaságukban, az időben rendezetlenül hevertek előttem, és napról napra bővülni látszottak. Az interjúk és cikkek sorai közt kerestem a nyomokat a személyéhez, és éppúgy igyekeztem elérni egy közvetlen „megélhető” részét is, amikor angliai tanulmányútra mentem a nyáron. Londonba érkezésemről kezdve egészen az út végezetéig magamban egy fonalat igyekeztem felgöngyöltetni, amely mentén megtudhatom, melyek lehetnek azok az utcák, köztetek és épületek, amelyek mellett ő is elhaladt, és mik voltak azok a kinyílt nyugati világról szóló benyomások, amikkel nagyapám végül hazatért a 63 évvel ezelőtti Goldfinger Ernőnél töltött tanulmányútjáról.

Az első és legérdekesebb nyom, amit szinte véletlenül találtam, ehhez az említett útjához kötődött. „Március 22-én Borvendég Béla, Brjeska István, Kiss Dénes és Párkányi Mihály számolt be egyéves angliai tanulmányútjáról.”<sup>1</sup> – olvastam Simon Mariann cikkében. Néhány hónapig csak óvatosan ízlelgettem, anélkül, hogy kérdeztem volna akármit is édesapámtól róla. Sohasem került még elém a létezése sem ennek a történetnek. A mexikói öt évről, az UNESCO-ról és a KÖZTI-s időszakról igen gyakran hallgattam anekdotákat nagymamámtól vagy édesapámtól, ezek a szavak már-már egyesültek a családomról alkotott képpel, és amikor már olyan korba értem, hogy kellő ismerettel rendelkeztem az akkori politikai helyzetről, a külföldön töltött évek lehetőségén ámuldoztam, akkor még szélsőségesen gondolva az utazási tilalomra. Ugyanezen első gondolatom támadt ennél a nyomnál is, és később ez indított abba az irányba, hogy a feltárt útvonalon pár hónappal ezelőtt, most már kérdésekkel és a felderítés szándékával elinduljak. Mégis hogyan kerülhetett sor a nyugati útra egy olyan környezetben, aminek korlátok és megkötések voltak az alapjai, és hogyan kapcsolódik az én tulajdon családnevem ebbe a sajátos történetbe? A nagypapámról alkotott tudattérképem, amely egy közvetetten, így-úgy módosult és ezeregy szűrőn átadott emlékek mentális gyűjtőhelye ekkor éppen olyan volt, mint egy vászon. Egyre csak tágult a rákerülő nagyvonalú vagy páratlanul finom és részletes ecsetvonások köre, és minél több nyomra bukkantam, annál többször kellett ezt a túl kicsinek bizonyuló vásznat lefejtennem, majd újrászínezve, átértelmezve egy nagyobb keretre felszögelnem.

Ezt a tudattérképet egészíti ki bennem a történet, amelyről Simon Mariann cikke is ír, és amelyet személyes érdeklődésem túl több szempontból is érdemesnek találok kiemelni. A 60-as évek történelmi környezete sokunk által jól ismert, viszont az építészettel való kapcsolata – a politika és az építészet mindig szoros köteléke – már nem foglal akkor helyet a köztudatban azon a „konszenzuson” kívül, hogy az ebből az időszakból származó épületeink gyakorta romlott állapotban, hasznosítatlanul, bontásra ítélve, de ha nem, akkor is minimum megvető tekintetek keresztüzében ékeskednek városaink legkülönfélébb pontjain, historizáló városi szöveteket látszólag vagy ténylegesen sebezve meg. Közös emlékezetünk általánosító, s az értékkülönbségekre nem fogékony, bepiskolt fátyla alatt tűnik el az angliások története, amely egyik kiemelkedő epizódja volt a XX. század második fele magyar építésztörténetének. A második világháborút követő „felszabadulás” utáni kemény, majd puha diktatúra rendszere megkötötte az utazási, tanulási és fejlődési lehetőségeket is, ezáltal az építész társadalmat is alapjában befolyásolta, képességének, tehetségének nemzetközi kontextusban való kibontakozását ellehetetlenítette, gúzsba kötötte. Ennek ellenére 1961-től évente kisebb létszámú, 4-5 fős csoportok Angliába utazhattak, akkor ún. „munkavállalásos tanulmányútra”, hogy később az ott tapasztaltakkal hazatérjenek és azt az „elvtársak javára fordíthassák”.

Az első csoport tagja volt nagyapám, Brjeska István, aki Borvendég Bélával, Kiss Dénessel és Párkányi Mihállyal együtt 1961-ben Londonba utazott<sup>2</sup> Goldfinger Ernő magyar születésű angol-francia építész felkérésére. Az út során a már elismert és Magyarországon praktizáló kiutazó építészek Goldfingernél, vagy a vele kapcsolatban álló irodáknak dolgoztak – többnyire berajzoltak, de egyéni esetekben akár tervezési feladatot is kaphattak<sup>3</sup>. Visszatérésük után mindannyian fontos pozíciójú tervezőirodáknál helyezkedtek el, ami miatt a városképet jelentősen befolyásoló projekteken vettek részt, illetve a szocializmus tervgazdálkodása által diktált igények építészeti elképzeléseit igyekeztek megvalósítani. Ezekben a projekteken feltételezhető az angliai út hatása, ugyanakkor nehezen beazonosítható<sup>4</sup>, így ez a történet csak részeiben hozható párhuzamba a második világháború során kiutazó dániásokéval, hiszen annak körülményei is (menekülés) különböznek és hatásai is tisztábban kimutathatóak<sup>5</sup>. A dániások története továbbá sokkal részletesebben elmesélt, kutatottabb, az építészek körében jobban ismert, így dolgozatom célja részben az angliások, így Brjeska István utazási históriájának felszínre emelése is.

Motivációm a dolgozat megírására így többretű volt, a saját nagyapámról alkotott tudásom – tudattérképem – kiegészítése, a történet felgöngyölítése és a további fellelhető nyomok összegyűjtése mellett rendkívül fontosnak tartom a kutatást abban a jelenlegi építészeti-politikai helyzetben, amelyben a 60-as és 70-es évek épületei értékszempontokat mellőzve sorra kerülnek bontásra. Az írással célom volt

ezért az is, hogy felhívjam a figyelmet erre az elfelejtett rétegre, a korszak kontextusára, amelyben az épített környezetünk meghatározó elemei megvalósultak. A dolgozat során ismertetem Goldfinger Ernő és Brjeska István életútját, azok különös találkozását, összefonódását. Az így elmesélt angliai utazás története saját utam személyes beszámolóján és a nagymamámmal (Brjeska Istvánnéval) készített interjún keresztül, a családi archívum felgöngyölítésével, illetve korabeli írások segítségével egészül ki, hogy méltó helyét elfoglalhassa az épített környezetünkről folytatott diskurzusokban. A történet elmesélése mellett a dolgozaton átívelő elem a sorsszerűség, amely utal nagyapám Angliába való kijutására és arra, hogy egy életút egy-két évének eseményei, illetve azok következményei hogyan tudtak kibontakozni egy rendszerszintű elnyomásban.

<sup>2</sup> Magyar Építőművészet (1963/6) 59. oldal

<sup>3</sup> Simon M.: i.m.

<sup>4</sup> Branczik Márta: *Nyers, beton – Goldfinger Ernő nyomában*. Artmagazin 14. évfolyam 1. (85.) sz. (2016) [https://epa.oszk.hu/02900/02996/00001/pdf/EPA02996\\_artm\\_2016\\_1\\_046-051.pdf](https://epa.oszk.hu/02900/02996/00001/pdf/EPA02996_artm_2016_1_046-051.pdf) (letöltve: 2024. október 24.)

<sup>5</sup> Palasik Mária: *A Műegyetemisták Odüsszeiája 1944-1946*. Műegyetemi Kiadó. 2006.



**GOLDFINGER ZRNO**

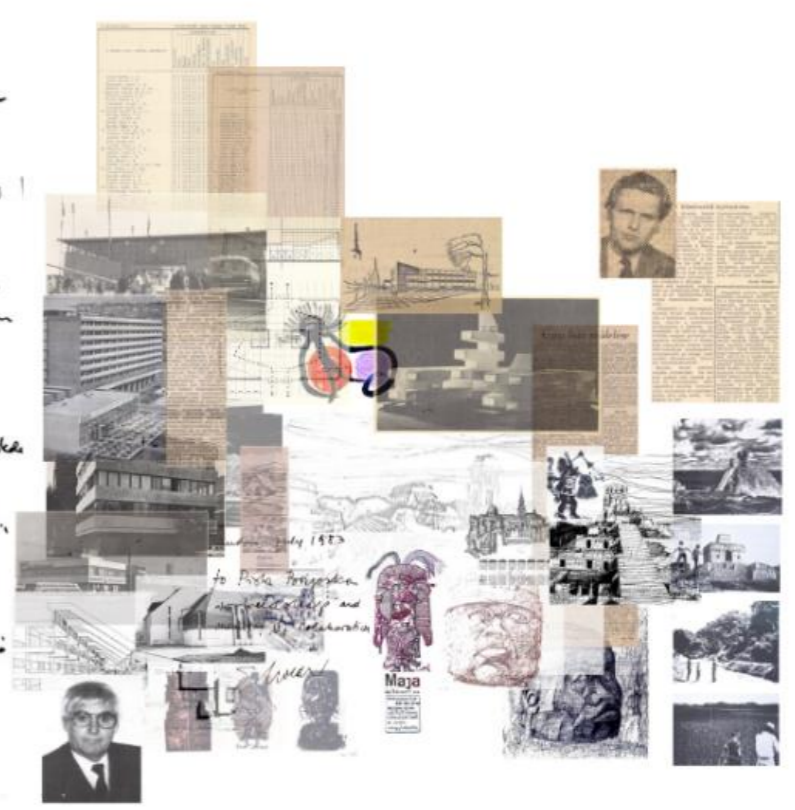
1902. sept. 11. BUDAPEST

- (1920) 1924 Fede des Beaux-Arts  
PARISS
- 1933 CIAM  
divoda, jatekter  
csaladi haza, kermutaktermek,  
krtomok, kerendakok
- 1934 "Petris" hajó  
LONDON
- 1937-39 2 Wilton Rd.
- 1941 elavelti irakok
- 1944
- 1950-53 Brunelkew  
School
- 1955-57 45 Alameda St.
- 1958-60 French G.T.O (Hayward)  
Elephant & Castle
- 1959-62 S.A.I.L.C.  
diestori vjrteli -  
Krtomok palatnak,  
Piccadilly 190  
Alexander St. Road
- 1962 Playgort haza
- 1962-1967 Odeon,  
Haymarket Schol
- 1962-66 TBERLICK,  
DALZROW
- 1964. november 15.

**PR. PESKA ISTVÁN**

1934. augusztus 20.

- 1941-42 Alfanni István Király  
Polgari Fjrtiskola  
Borostyán (I. sz.)
- 1945 Pankovai István fjrtiskola  
melletk
- 1949 vjrtel az Alfanni István  
Egjtthajoni iskolak  
Könyvtarai T.I.: Cimankovay
- 1949-53 BME EPE
- 1955 Ad. Epsteinert Vjrtelk  
Mortenkola II. akkion  
Gyulakos Lajos
- 1956 KÖZET, vjrtelkoni pavilon  
teatromos gijmion  
budakentri iskola
- 1958-60
- 1961 septentem -  
1962. septentem -  
Munkakvartalkos  
Munkakvartalkos
- 1963-66 Sport vjrteli  
kivertak terakokk  
Kutakoi vjrtelkoni, egrj iskola  
calakok
- 1970-75 UNESCO CONESCAL  
KPM-AMQ
- 1970-75 KÖZET: innovatorkok - helyi  
vntalvartok
- 1979-80 TBERLICK
- 1981 PTTV
- 1987-88 Oktakentri gijm, duntakentri  
Modulok fjrtelkoni T.  
Kivertakokk  
Kvartalkoi, kvartalkontentok
- 1991
- 1998. fjrtelkoni 2.



Az angliások történetének és Brjeska István személyes históriájának értelmezéséhez ismernünk kell azt, aki miatt megvalósulhatott az út, és azt, aki arra lehetőséget kapott. A két rendkívül különböző, de elemeiben mégis hasonló életút földrajzilag egy helyről, de eltérő időben és társadalmi környezetben indult, mindkét szál sorsát erősen befolyásolta a lokális politikai helyzet, amelyek ebből adódóan maradandóan vagy átmenetileg Nyugat-Európával kerültek összeköttetésbe. Ezek az életutak is itt, nyugaton találkoznak először, két magyar építész lehetőségei hazájuktól távol, de azonos környezetben bontakoznak ki. A két szál több ponton is találkozik, amelyet az ábra is tükröz, az 1961-es angliai út az első ilyen pont, egy másikat pedig a Goldfinger által nagyapámnak ajándékozott 1983-as életrajzi gyűjtemény dedikált változata bizonyítja. Ezen a két ponton kívül még volt alkalom a találkozásra a nagymamám elmondása szerint, de ezeknek pontos időpontja kérdéses. A nyomozásom során ráakadtam több, 1977-ből és 1984-ből származó fényképre, amelyek Goldfinger Ernő budapesti tartózkodása alatt készültek, így valószínűleg ezek a további összefonódási pontok is ekkorra tehetőek.

*Kandun July 1983*

*to Pista Brjeska  
in friendship and  
memory of collaboration*

*Ernő*

1/1

Goldfinger Ernő

Az építész az akkori Osztrák-Magyar Monarchia területén, 1902. szeptember 11-én született Budapesten, és alapfokú, illetve gimnáziumi tanulmányait egészen 1919-ig itt végezte, mielőtt családjával a Tanácsköztársaság uralta Magyarországról Bécsbe emigráltak. Goldfinger ezt követően a mai osztrák fővárosban, majd egy évet Svájcban tanult, és családi szálai Erdélyhez is kötik, ahol apja révén több évet töltött gyermekként. Először édesapja háborúból való visszatérését követően találkozott az építészettel, amikor szülei a házuk újjáépítésén gondolkodtak, és egy Ágoston<sup>6</sup> nevű építész barátjuk édesanyjának ajándékozta Muthesius Das Englische Haus köteteit, így Goldfinger betekintést nyerhetett az angliai építészetbe. Gimnáziumi éveit után, ennek hatására a párizsi Beaux-Arts-ra tervezett jelentkezni, így 1920-ban a francia fővárosba költözött. Korai építészetére jelentős befolyással volt az itt töltött következő 14 éves periódus, a századeleji modern művészet ekkor reneszánszát élte a városban. Az avant-garde-dal való találkozásán keresztül olyan kapcsolati kört épített ki, amiben gyakran megfordult például Robert Delaunay és Max Ernst festőművészek vagy a költő Paul Éluard, és ekkor találkozott Adolf Loos-szal is. Tanulmányait 1923-ban a harmadik felvételi próbálkozása után kezdte meg az École des Beaux-Arts-ban, ahol később több társával a francia konzervatív-klasszikus iskolával szembemenő modern műtermet

03\_Goldfinger Ernő üzenete nagyapámnak.

<sup>6</sup> feltehetőleg Ágoston Emil (1976-1921) magyar építész



alkottak meg, ennek élére pedig a felkért Le Corbusier helyett Auguste Perret állt, aki a XX. század első felének egyébként is egyik legbefolyásosabb építésze volt. A műteremvezető azon elsők közé tartozott, aki a vasbeton szerkezetek teljes potenciálját igyekezett kihasználni, mindezt a klasszicizmus szabályrendszerével ötvözve, építésze a logikán és a hierarchián alapult. Perret ezen gondolkodása hatott Goldfingerre is, az épületszerkezetek hangsúlyozására, azok természetének őszinte kifejezésére törekedett. Itt töltött ideje alatt drasztikusan megváltozott a felfogása, a francia konzervatív gondolatok által diktált hagyományos rajzokból és tervekből Perret-szerű levegős, raszterben szerkesztett épületek lettek. A műteremvezető mellett a kor nagyjai, Le Corbusier és Adolf Loos is nagy hatással voltak Goldfinger építészetére, emellett feltehetőleg az orosz konstruktivizmusból is rengeteget merített<sup>7</sup>.

A 20-as évektől kezdve Goldfinger leginkább bútortervezéssel, illetve belsőépítészeti munkákkal foglalkozott, és Szivessy András építésszel (később: André Sive) kötött partnersége kisebb boltok, kirakatok dizájnájában teljesedett ki, bár legtöbb tervük a fiókban maradt. A későbbiek fényében sorsszerűnek tűnik 1927-es londoni útja: korai munkái közül talán legfontosabb a Helena Rubinstein számára készített egyik első, Angliában megvalósult modernista terve volt. 1931-es diplomaszerezése után Párizsban praktizált egy ideig, majd Ursula Blackwell angol festőnővel való házasságkötését követően 1934-ben Londonba költöztek. Itt folytatta a korábbi kisebb praxisát, ami mellett az 1933-as CIAM titkári feladatai után a MARS (Modern Architectural Research) Group tagja lett. A háború előtti időkben leginkább kiállítások rendezésével és további kisebb boltok, kirakatok tervezésével foglalkozott, majd 1937-ben az addigi, és az utókor számára is egyik legjelentősebb épületét tervezte meg, a londoni Willow Road 2-es szám alatt álló családi házat<sup>8</sup>.

A háború alatt leginkább építészetelméleti írásai születtek, és a pusztítást, valamint az utána következő újjáépítési periódust is Londonban élte meg. A főváros Patrick Abercrombie által tervezett újjáépítési ajánlatából is kivette a részét, ugyanakkor a szuburbanizációt, a kisebb városközpontok kialakítását és a decentralizáció szorgalmazásának akkor népszerű gondolatát elutasította, szintúgy az olyan modernista törekvéseket, mint például az előregyártás<sup>9</sup>. A háború utáni, rekonstrukcióra és a lakásállomány bővítésére épülő brit építészeti trend hozta meg Goldfinger munkásságának a fellendülést, hiszen az újjáépítés és az erre halmozódó lakáshiány eredményezte magasházak első példányait, így a „townhouse” pár szintes, jellegzetes brit épületek mellett az eddig ismeretlen „high-rise” építésformát együtt alkotta meg Lubetkin grúz származású építésszel<sup>10</sup>.

04\_Goldfinger Ernő a Willow Road-i házában (1984)

<sup>7</sup> Dunnet, James – Stamp, Gavin (szerk.): *Architectural Association, Works 1, Ernő Goldfinger*. London. (1983)

<sup>8</sup> Dunnet, J. – Stamp, G.: i.m.

<sup>9</sup> Dunnet, J. – Stamp, G.: i.m.

<sup>10</sup> Russel, Nicholas: *Lubetkin and Goldfinger: The Rise and Fall of British High-Rise Council Housing*, The Book Guild Ltd. (2023)



Goldfinger építészetéről elmondható, hogy munkái egyesítik a klasszicista arányfelfogást és a modernista alkotói látásmódot, nála a szerkezetből való kiindulás és inspirálódás, a rendszer és a geometria előtérbe helyezése egy józanabb modernista alkotói gondolkodással keveredik. Goldfinger maga is úgy nyilatkozott, hogy azt szeretné, ha klasszicista építészként emlékeznének rá, nem pedig 'kasbah' építészre, amely kifejezést Le Corbusier „fehér kockáira” előszeretettel használt. Mindemellett mindig is tudatosan tervezett a szerkezetek anyagaival, azok anyagszerűségével, legyen szó betonról, tégláról, fáról vagy fémről, ezek természetes tulajdonságainak őszinte kifejezését is előtérbe helyezte. Munkáiban közös, hogy ezen szerkezeti elemek kiemelése mellett azokat logikusan és tisztán, raszterre szerkesztve rendezte el, amelyek geometrikusan szerkesztett alaprajzokat és szabadon áramló tereket eredményeztek. Az orosz konstruktivizmusból való merítése felfedezhető a tömegek kiemelésével és visszatolásával való játékban, ezt a szerkezeteknek alárendelve, de mindeközben attól önállóan alakította (pl. az Elephant&Castle esetében)<sup>11</sup>.

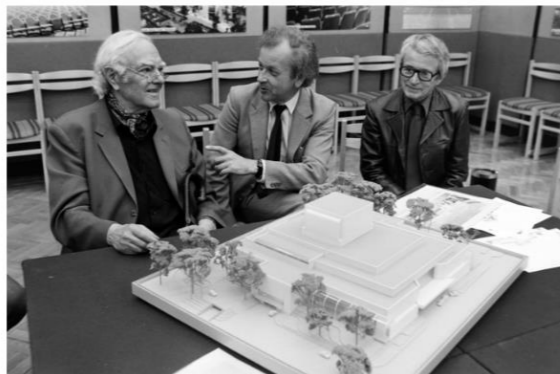
Emellett hitt a modern iparosodásban és az ehhez köthető nagyléptékű, átfogó szervezésben, amit a korabeli kommunista mozgalmak is képviseltek, de Goldfinger pártokhoz sohasem csatlakozott. Szorgalmazta az épületek, az építészet alapvetően maradandó karakterét, amely az akkori modernista gondolkodással, a népszerű előregyártás és a rövidtávú lakhatási építkezések gondolatával szembe ment. Úgy vélte, hogy a modern építészetnek léptékhelyesnek kell lennie, és munkássága elején – későbbi épületei fényében ironikus módon – elítélte Le Corbusier „égbeérő” terveit.<sup>12</sup> Ezt követően munkáiban, amelyek már a magasházak, háború utáni időszakához köthetőek, a felületeken igyekezett elkerülni a nyersbeton használatát, vagy ha nem, akkor annak izgalmassá tételére helyezte ki a koncepciót. Konkrétan beazonosítható és munkásságán átívelő építészeti eszközei olyan elemek, mint például a négyzetes geometriájú ablakok, a téglák, portland kő, stukkolt betonfelületek használata, gyakran kiugró és fém keretű nyílászárók, szinteltolások, vagy a lépcsőházi mag toronyszerű használata, és ezzel tömegének kiemelése. Funkcionális tervezési gondolatai leginkább a szociális interakciók előidézésén és az ennek alárendelt tervezés körül forogtak, emellett a lakhatáshoz köthető terveiben sohasem akarta megmondani a lakóknak, hogy hogyan használják a tereiket, otthonaikat. Sőt, munkafolyamatának gyakori eleme volt a mai szóval közösségi tervezésnek nevezett gyakorlat: a lakók visszajelzéseit beépítette későbbi terveibe, és az általa tervezett Balfron Towerbe ő maga is kísérletképpen beköltözött egy időre. Tervezési folyamata és gondolkodása nagymértékben emberközpontú volt, amely alapvetően egy modernista jellegzetességnek is mondható. Hitt az embereknek való tervezésben, abban, hogy az építészet a hétköznapjaink színtere és kerete, ezért elítélte a csupán funkcionalizmuson alapuló tervezést. A közösség iránti érdeklődése és az azzal való kommunikációja pamfleteken és kiállításokon keresztül teljesedett ki, különösképpen a gyerekek oktatásában, ahol a modernista tervezést babaházakon keresztül igyekezett bemutatni nekik<sup>13</sup>.

05\_Goldfinger-jellegzetességek: kiugró nyílászárók, lépcsőházi mag, geometria.

<sup>11</sup> Dunnet, J – Stamp, G.: i.m.

<sup>12</sup> Dunnet, J – Stamp, G.: i.m.

<sup>13</sup> Russel, N.: i.m.



Goldfinger munkacserjét a Trellick Tower és a Balfron Tower többi, környező épületének tervezése foglalta le az utolsó két évtizedében<sup>14</sup>, emellett a hetvenes és nyolcvanas években többször is járt Budapesten. Ezek a magyarországi látogatások leginkább a KÖZTI-hez köthetőek, az 1977-ben készült fényképen Skoda Lajossal és Murányi Sándorral látható, az 1984-ből származó képen pedig a Nemzeti Színház makettje mellett ül szintén Skoda Lajossal és a második körben angliába kiutazó Hofer Miklóssal a KÖZTI akkori Kecskeméti utcai székházában<sup>15</sup>. Goldfinger 1987-es halála után több épülete is védettség alá került negatív társadalmi megítélésük ellenére, mind a Willow Road 2 alatti házát, a Trellick Tower-t, a Balfron Tower-t és az Alexander Fleming House-t is annak nyilvánították a közelmúltban<sup>16</sup>.

06\_07\_ Goldfinger Ernő budapesti látogatásai: 1977 és 1984.

<sup>14</sup> Dunnet, J – Stamp, G.: i.m.

<sup>15</sup> <https://fortepan.hu/hu/photos/?q=goldfinger%20ern%C5%91> (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>16</sup> <https://www.nationaltrust.org.uk/visit/london/2-willow-road/who-was-erno-goldfinger> (letöltve: 2024. november 2.)



A másik életút, amely a történet ellenkező oldalán helyezkedik el nagyapámé, aki 1931. augusztus 30-án született és általános iskoláját Cinkotán végezte az Állami Mátyás Király Polgári Fiúiskolában 1941-től<sup>17</sup>. 1945-től Paulheim István építőmester mellett tanult, az Állami Felső Építő Ipariskolát<sup>18</sup> 1949-ben végezte el, és ekkor Rimanóczy Gyula alatt dolgozott a Könnyűipari Tervezőirodában, mint technikus munkatárs. A Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karára 1949-ben nyert felvételt, diplomáját 1955-ben szerezte meg, ami után az Általános Épülettervező Vállalatnál helyezkedett el. Ugyanebben az évben került be a Mesteriskola második ciklusába, ahol Gádoros Lajos mellett tevékenykedett. 1956-ban helyezkedett el a KÖZTI-nél, ami karrierjének és életútjának egy meghatározó pontja és eleme lett, később 1961-ben KÖZTI-s dolgozóként kapta meg az Ybl-díj második fokozatát a budakeszi 8 tantermes általános iskola tervéért. És mint említettem, ugyanebben az évben nyílt meg előtte a vasfüggöny, hogy 1 évre „munkavállalásos tanulmányútra” utazzon ki Goldfinger Ernő londoni irodájába<sup>19</sup>.

A tömör és eseménydús életútból a hatástörténet felfejtésének megalapozására érdemes külön kiemelni és részleteiben tekinteni az első találkozási pontot követő (1961) rövid időszakot. A visszaérkezés után a KÖZTI-ben Brjeska István első megbízása a XI. kerületi Feneketlen-tó mellett elnyúló Sport szálló lett, ennek a 380 férőhelyes idényszállónak a tervezését 1962. novemberében kapta meg a vállalaton belül. A helyszínen a tervezés idejében zűrzavar és sokféleség uralkodott, így koncepciójában az új épület feladata az egyensúly megteremtése volt, elhúzódó hosszanti törekvéssel. A tervezés 23 hónapig folyt, amelyet a 63-64-es kemény tél miatti áttervezés vetett vissza a leginkább, és kivitelezés 1964. szeptemberétől 1965. decemberéig tartott<sup>20</sup>. A következő projektje az egeri Leányka utcai iskola volt, aminek 2015-ös felújítása óta ma már az Eszterházy Károly Egyetem kampuszának közösségi tere, aktív háza<sup>21</sup>. Ezután, 1965 végén a KÖZTI-n keresztül Kubába szóló ösztöndíjat nyert, amit később egy kiállítási anyagában is említ: „(...) Utunkat folytatva alig telik el fél óra, és elénk tárul a mexicói öböl a Carib tenger vize a maga lenyűgöző színeivel, pompájával. Öt évvel ezelőtt a túlsó partról Cuba felől sokszor megcsodáltam, meg is festettem.”<sup>22</sup> Egy éves itteni látogatása utáni időkből, pontosan 1967-ből kettő tervpályázattal ért el kisebb-nagyobb sikereket, amiknek publikációit megtaláltam. Az egyik ilyen az Építésügyi Minisztérium által kiírt nyilvános tervpályázat volt, ennek témája egy exportképes hétvégi ház megtervezése volt. Ezen a pályázaton Siklós Máriával, illetve Cser Károllyal és Halmi Ivánnal készített tervét III. díjban részesítették<sup>23</sup>. A másik ezévi pályázat témája a Szrogh György és Jeney Lajos



08\_Kézzel rajzolt ikonok Brjeska István önéletrajzából

<sup>17</sup> Az iskola eredeti ellenőrzőkönyvéből. (1941) 19. oldal

<sup>18</sup> ismertebb nevén: Magyar Királyi Állami Felső Építő Ipariskola, korábban: Állami Középipartanoda

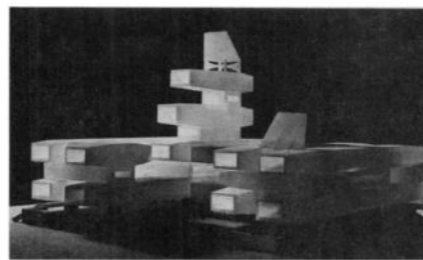
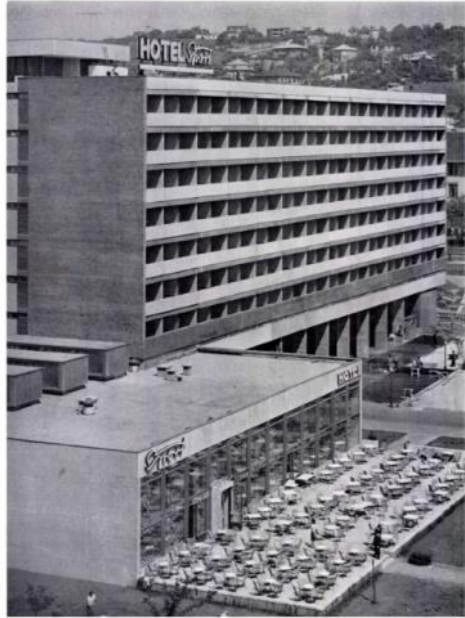
<sup>19</sup> Ferkai András (szerk.): *KÖZTI 66: Egy tervezőiroda története I. [1949-1991]*. Vince Kiadó, 2015

<sup>20</sup> Ruffy Péter: *Egy ház születése*. Magyar Nemzet (1965/1). 1965. január 31., Vasárnap. 9. oldal

<sup>21</sup> <https://epiteszforum.hu/aktiv-egyetemi-kampusz-egerben> (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>22</sup> Brjeska István: *Tíz nap Mexico országútjain*. (~1979) Kiállítási anyag.

<sup>23</sup> Magyar Építőművészet: *Exportképes hétvégi ház tervpályázata*. 1967. 5. oldal



által meghatározott „Lakóövezetek gyermeknevelési épületegyüttesének tervpályázata” volt, aminek célja egy 14 év alattiak számára kialakított központ mintaterve, hangsúlyozva az előképként említett nyugat-európai és amerikai iskolákat és azok pszichológiai tényezőket előtérbe helyező koncepcióját. A Brjeska István és Domonkos Jenő által készített pályamű díjazást kapott, de az általam talált opponencia ennek fokát nem taglalja. Mindenesetre dicséri a „játékos tanteremtömbök megjelenését”, és kiderül még a szövegből, hogy itt egy kör alaprajzú iskoláról van szó, „amiből nem szabad típustervet csinálni, de több büszkeséget ad (...) diákjainak, mint egy higiénikus skatulya.”<sup>24</sup>

A következő évben, 1968-ban részmunkaidőt vállalt az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumban, illetve Siklósi Máriával dolgozott a Révay utca 18. alatt található Vidám Színpad (mai Centrál Színház) átalakításán. Ugyanebben az évben a KÖZTI-n belüli Nigériában található Calabar városfejlesztési tervén dolgozott és ebből adódóan járt is ott.<sup>25</sup> Majdnem egy évtizeddel a Goldfinger-irodában töltött ideje után 1970 környékéről ismét egy tervpályázat nyoma maradt fent, aminek témája egy Amstel-parti városháza volt<sup>26</sup>, emellett ebben az évben épült a KPM AVIG gépi adatfeldolgozó székékháza a XI. kerületi Karolina úton<sup>27</sup>. A hetvenes évek elején kapta meg az említett UNESCO-s oktatásügyi szakértői megbízatást, ami miatt 1970-75-ig családjával – nagymamámmal, nagybátyámmal és az akkor még csak kisiskolás édesapámmal – átmenetileg 5 évre Mexikóvárosba költöztek. Erről az időszakról a hagyatékomból fennmaradt egy feltehetőleg 1979-es kiállítási anyag *Tíz nap Mexico országútjain* címmel, amely egy, a mexikói öböl körüli, Veracruz államot és a Yucatán félszigetet érintő, olmék és maja „kultúregyütteseket” körüljáró utazási élményt ír le.

Az angliai tanulmányút utáni termékeny KÖZTI-s évek és megsokasodott külföldi utakat követően Dél-Amerikából való hazaérkezése után 1979-ig visszatért a vállalathoz irodavezető-helyettesként, majd az építésosztály vezetőjeként dolgozott az itteni pályafutása végéig. Ezt követően 1 évét a Fővárosi Építőipari Beruházási Vállalatnál (FŐBER), majd 1981-től a Pest megyei Tanács Tervező Vállalatnál (PTTV) építész-főmérnöki megbízás alatt foglalkoztatták. 1988-tól a Modulor Építőipari és Tervező Kiszövetkezet főépítésze lett, ahonnan 1991-ben nyugdíjba ment, és 1998-as haláláig magántervezői praxist folytatott<sup>28</sup>.

09-12\_Példák a hatvanas évekből Brjeska István építészetére. (balról jobbra: Sport szálló, Vidám Színpad, KPM AVIG gépi adatfeldolgozó székékháza, Amstel-parti városháza pályázat).

<sup>24</sup> Szrogh György, Jeney Lajos: *Lakóövezetek gyermeknevelési épületegyüttesének tervpályázata, 1967*. Magyar Építőművészet (1968). 2. oldal

<sup>25</sup> Ferkai A.: i.m.

<sup>26</sup> Magyar Építőművészet (1970). 6. oldal

<sup>27</sup> Magyar Építőipar (1971) p. 31

<sup>28</sup> Ferkai, A.: i.m.

## 1/3 Az első találkozási pont története Brjeska István szemszögéből

Az angliások történetéről – mint említettem – kifejezetten kevés írásos emlék maradt fent, személyes élményekről pedig csak néhány kiutazótól olvashatunk közvetlenül, beszámoló vagy interjú keretein belül. Ennek oka leginkább az akkori politikai rendszer nyilvánosságához való hozzáállása, továbbá a kiutazók valamilyen oknál fogva se akkor, sem később nem igazán beszéltek az angliai útjukról. Ez a kevés írott anyag is életrajzokban elszórva, az angliai utat csupán említve található meg, a tanulmányút híre inkább csak a szakmán belül, szájhagyomány útján terjedt<sup>29</sup>. Ennek a hiánynak a pótlását kísérli meg az általam talált Simon Mariann cikk is, amiben kifejti, hogy a „*korabeli dokumentumok hiányait pótolhatja a személyes történelem felidézése, s a szükségszerűen szubjektív mozaikokból végül megközelíthetően objektív kép állhat össze az eseményekről és a hatásokról (...)*”. Brjeska István személyes történetét a vele szintén kiutazó feleségével, tehát nagymamámmal készített interjún és beszélgetéssorozaton keresztül igyekeztem feleleveníteni, és egy összegyűjtött emléktöredékként beilleszteni az angliásokról szóló tudásomba.

Nagyapám 1961. augusztus 1-jén indult el Londonba a korábban már említett három másik magyar építészársával, Borvendég Bélával, Kiss Dénessel és Párkányi Mihállyal, ők más angol irodáknál helyezkedtek el a tanulmányút alatt. Akkor már 1956 óta a KÖZTI-nél dolgozott, és a tanulmányútra is ottani alkalmazottként ment ki, 1 év fizetés nélküli szabadsága alatt. Mindemellett az Építésügyi Minisztériumban napi fél műszakokban helyettesítette a szintén KÖZTI-s Kiss Istvánnal együtt azt a négy minisztériumi építész, akik korábban autóbalesetben elhunytak egy helyszínbejárás alkalmával. Ekkor már a háta mögött volt az Ybl-díj a budakeszi 8 tantermes általános iskoláért, a mesteriskolás éve Gáboros Lajos mellett, és az 1956-os zágrábi őszi nemzetközi vásárra készült pavilon<sup>30</sup> – amit éppen annyi idősen tervezett, mint amennyi most én vagyok –, továbbá sok évnyi kemény munka és tapasztalat a szakmában. Ugyan akkor még csak 29 éves volt, de a minisztérium által ajánlott négy ember közül a korábban említett érdemek alapján őt választotta ki Goldfinger Ernő, hogy saját irodájában segítsen be neki a következő egy évben. A kiutazási vízum és az útlevel hosszadalmas beszerzési folyamata után, és a kezében lévő meghívólevéllel elindulhatott a nyugati „hanyatló imperialista” országba, amely életének egyik sorsfordító pontja lett. Az első fél évben – amíg nagymamám nem utazott ki hozzá – egy Stevenson nevű (magyar származású) londoni újságírónál lakott egy első emeleti lakásban, innen járt a Piccadilly-n lévő irodába. Egy munkanapja este hétig tartott, ezt kétórás ebéddő vágta ketté. Feladatai leginkább a műszaki rajzolás

és az „elképzelések feldolgozása” köré szerveződtek, mindezért hetente 7 font fizetést kapott<sup>31</sup>. Ez az összeg meglehetősen kevés volt a kinti élethez, ezért hétvégén egy Lantos nevezetű, 1956-ban disszidált magyar építész magánirodájában „maszekolt”. Mivel ráadásul a KÖZTI-től a fizetés nélküli szabadság miatt nem kapott pénzt, és a nagymamám ekkor a kisgyermek nagybátyám mellett nem dolgozott, az itthon maradt 3 lánytestvére adta össze a pénzt a család magyarországi megélhetéséhez, emellett pedig, ha tehetette, az Arany János utcai dollárboltba küldte a nyugati valutát<sup>32</sup>.

A kinti társasági élet nagymamám elmondása szerint szerény és rideg volt, nem volt szokás, hogy a munkatársak összejárjanak, együtt vacsorázzanak vagy elmenjenek szórakozni, az emberek egyáltalán nem voltak nyitottak. Mivel nagyapám egy jókedélyű, könnyen barátkozó, társasági ember volt, emiatt valószínűleg nagyon egyedül érezhette magát, és ebből adódóan sürgette annál inkább, hogy nagymamám és a nagybátyám a lehető leghamarabb csatlakozzanak hozzá Londonban. Ez lett volna egyébként az alapvető elképzelés is a kezdettől fogva, de persze ez nem volt ilyen egyszerű: az ő kiutazásukhoz ugyanúgy meghívólevél, piros útlevel, angol vízum és rengeteg kinti életvitelhez kötődő igazolás kellett, amikre nagymamám fél évet várt. Végül a procedúra befejeztével – aminek eredménye valamiféle kavarodás miatt különböző helyről, a Belügyminisztériumból és az Építésügyi Minisztériumból kiállított és működő 2 db piros útlevel lett – 1962. április 4-én, „*karonülő gyerekekkel, egy bőrönddel meg egy fél hátizsákkal, táskával felült a MALÉV gépre és ugyanúgy elment az ismeretlenbe*”, mint korábban a férje tette<sup>33</sup>.

Az érkezésükkor nagypapám a követségi attasé társaságában várta őket a repülőtéren, lobogtatva a lakhatását és az irodában való munkavégzését igazoló papírokat, amely nagymamámék belépéséhez ugyanannyira kellett, mint az ő kinntartózkodásához. Erre a maradék szűk fél évre a család átköltözött egy nagyobb, külvárosi társasház egyik kertkapcsolatos lakásába, amit egy Ziaja – becézett nevén Tojás – nevű lengyel embertől béreltek. Innentől kezdve hétköznapjaik hasonlóan néztek ki, mint eddig nagyapámnak, szombatoként viszont, ha teheték, a belvárosban, múzeumban vagy parkokban töltötték az idejüket. Nagymamám emlékezetében a „királyi palota” tehát a Buckingham palota és a greenwich-i óra látogatása maradt meg a legélénkebben. Őt arról is kérdeztem, hogy ő maga találkozott-e az angliai kinntartózkodás során Goldfinger Ernővel, amire azt felelte, hogy összesen életében négyszer találkozott vele és feleségével – egyszer az édesanyjával is –, egyszer Angliában, háromszor pedig magyarországi fogadások alkalmával. Az angliai találkozás apropója egy vasárnapi ebédmeghívás volt, ahol Goldfinger körbevezette nagyapámékat a Willow Road 2 alatti családi házában, itt – a történet szerint – elfogyasztották a marhanyelvből és krumpliból álló ebédet<sup>34</sup>. A másik három találkozás már Magyarországon történt 1962

<sup>29</sup> Simon. M.: i.m.

<sup>30</sup> Magyar Építőművészet (1957) 123-125. oldal

<sup>31</sup> Az átlagos heti fizetés (21 éven felüli férfiak) 1960. áprilisában Nagy-Britanniában 14 font és 2 shilling volt. forrás: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1964/jan/27/working-hours-and-earnings> (letöltve: 2024. október 31.)

<sup>32</sup> Beszélgetés a nagymamámmal. 2024. szeptember 13.

<sup>33</sup> Beszélgetés a nagymamámmal. 2024. szeptember 13.

<sup>34</sup> Ez a részlet minden mesélés alkalmával kiemelődik az anekdotában, mert mind a ketten furcsállották a menüt, ez pedig fokozta a „barátságtalan” angolokkal megélt 1 év bizarr jellegét.

után, a KÖZTI által Goldfinger tiszteletére a Hiltonban szervezett fogadáson, illetve a Margitszigeti Nagyszállóban és a Gellért Szállóban<sup>35</sup>.

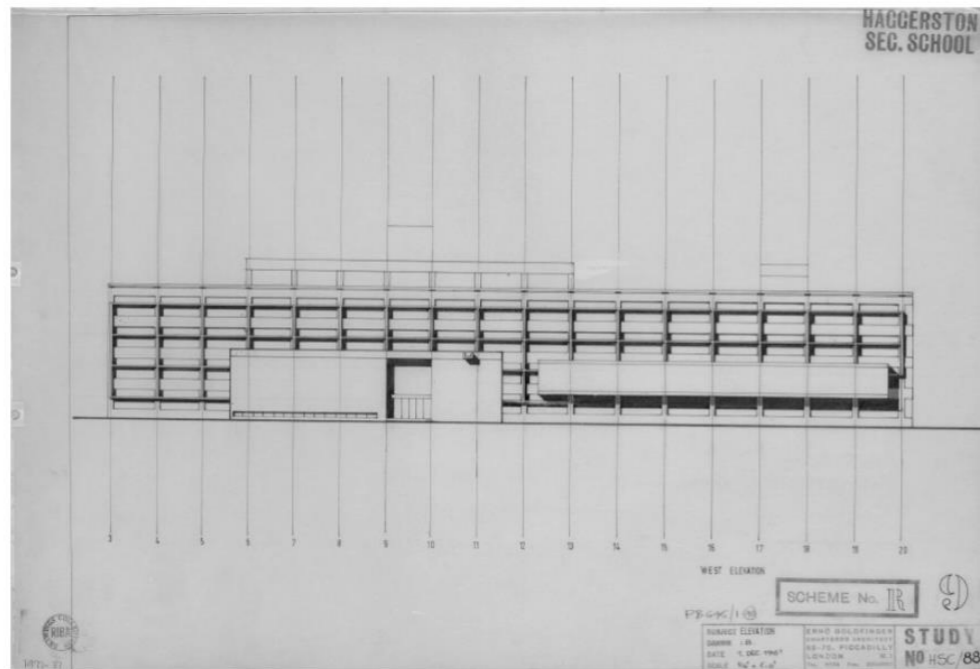
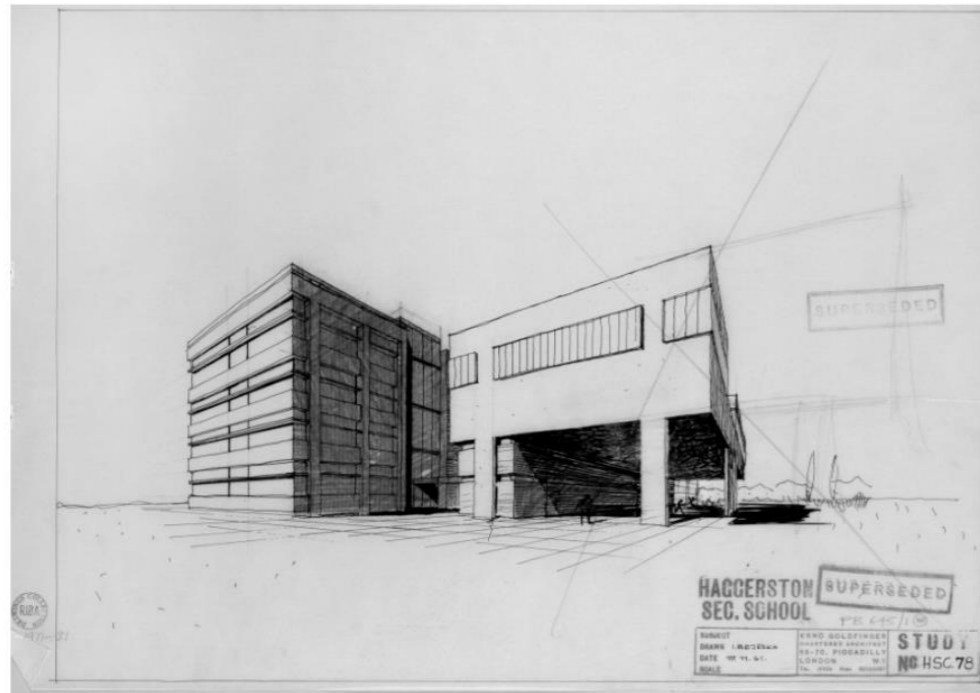
Az egy éves tanulmányútról 1962. szeptember 11-én indult haza a család, ekkor már a repülő helyett vonattal tették meg az utat, Angliából Franciaországon, Velencén, Torinón és Bécsen keresztül érkeztek vissza Budapestre. Nagymamám elmondása szerint nagyapámnak a ridegség és emberi közelség hiánya ellenére tetszett Anglia, de ide már soha többé nem tért vissza, főleg a rákövetkező utak és külföldi évek miatt. Egy londoni kiruccanás ekkor még luxusnak, elképzelhetetlennek számított, és Goldfinger Ernő 1987-es temetésére is – meghívásuk ellenére – éppen emiatt nem mentek el<sup>36</sup>.



13\_A willow road-i ebédmeghívás helyszíne (1939)

<sup>35</sup> Beszélgetés a nagymamámmal. 2024. szeptember 13.

<sup>36</sup> Beszélgetés a nagymamámmal. 2024. szeptember 13.



Nagyapám kint töltött idejéről a nagymamám által mesélt történetek mellett még több konkrétumot, az építészethez szorosabban kötődő információt akartam megtudni, ezért azon a gondolatmeneten indultam el elsősorban, hogy melyek lehettek azok a Goldfinger által tervezett épületek, amik 1961-1962 környékén születtek. Az irodában betöltött rajzoló szerepét már ismertem, így mindenképpen olyan korabeli rajzokat igyekeztem felkutatni, amelyeknek vonalait valaha ő húzhatta, ebben a RIBA (Royal Institute of British Architects) online tervtára<sup>37</sup> volt segítségemre. Ezen a vonalon elindulva térképeztem fel a Goldfinger-iroda 1961-1962 közötti munkásságát, belevéve az 1959-60 körül megkezdett tervezési folyamatokat (amelyek esetleg 1961-62-ben módosításra kerülhettek, de legalábbis az iroda vérkeringésében voltak), illetve az 1962-63 körüli, tehát nagyapám távozását követő terveket is, hogy megtudjam, mely épületek gondolatfoszlányai keletkeztek az ő jelenlétében.

Az első és legfontosabb épület, amellyel kapcsolatban konkrét bizonyíték állt elő az angliai tanulmányútról, az a Haggerston Secondary School és annak kiviteli és engedélyezési tervrajzai, látványtervei. Az épület tervezése 1962-ben kezdődött és 1964-1967 között épült meg<sup>38</sup>. A legkorábbi megtalálható tervrajz egy 1961. június 20-i dátummal ellátott földszinti alaprajz, ezt követően erről készült egy második változat október 17-én, ekkor a nagyapám már közel 2 hónapja ott dolgozott. Az ezt követő rajz egy november 17-én készült perspektivikus látványterv, amelynek alján a dátum mellett jól kiolvasható az „I. BRJESKA” felirat<sup>39</sup>. Egy nyugati homlokzatot ábrázoló későbbi rajz december 1-jei, azt, hogy ezt Brjeska István rajzolta, már csak a „B.I.” monogram jelzi<sup>40</sup>, és ezentúl az összes többi terven így kerestem a nyomát. Négy nappal később, december 5-én készült a tervhez egy helyszínrajz, a következő évben áprilisi dátummal pedig a negyedik emelet alaprajzát találtam meg. Ezt követően a nagyapám ott tartózkodása alatti időből még egy előrehaladottabb verziójú homlokzati rajzokat ábrázoló tervet, illetve öt darab engedélyezési terv szintű alaprajzot fedeztem fel augusztus végéről. Mindemellett létezik még két, metszeteket ábrázoló tervlap is, de ezen sajnos sem a dátumot, se a rajzoló kilétét nem tudtam kiolvasni. A ház kivitelezése 1964-ben kezdődött, ebből a korszakból a 63-as kiviteli tervek és egy részletrajzokat tartalmazó tervlap maradt fent<sup>41</sup>.

Az irodában akkortájt, amíg nagyapám ott dolgozott, a korábban említett Haggerston Secondary School-on kívül még további 7 projekt létezéséről találtam információt, ebből 4 épülettel kapcsolatban konkrét tervrajzot, pontos dátumokkal. A 180 Piccadilly alatti épület, tehát a French Railway House vagy

14\_15\_Brjeska István tervrajzai a Goldfinger-irodából.

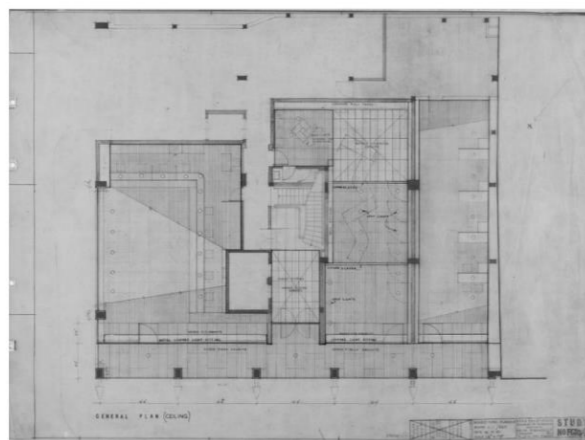
<sup>37</sup> <https://ribapix.com/search> (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>38</sup> <https://haggerston.hackney.sch.uk/our-school/school-architecture-and-history/> (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>39</sup> [https://www.ribapix.com/Design-for-Haggerston-Secondary-School-for-Girls-Dunloe-Street-Hackney-London-perspective\\_RIBA33481](https://www.ribapix.com/Design-for-Haggerston-Secondary-School-for-Girls-Dunloe-Street-Hackney-London-perspective_RIBA33481) (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>40</sup> [https://www.ribapix.com/Design-for-Haggerston-Secondary-School-for-Girls-Dunloe-Street-Hackney-London-west-elevation-scheme-R\\_RIBA34626](https://www.ribapix.com/Design-for-Haggerston-Secondary-School-for-Girls-Dunloe-Street-Hackney-London-west-elevation-scheme-R_RIBA34626) (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>41</sup> RIBA online dokumentumtár. link: <https://www.ribapix.com/search?q=goldfinger%20haggerston> (letöltve: 2024. november 2.)



más nevén French Government Tourist Office épületét a Shaw&Lloyd építésziroda tervezte, és ebbe a folyamatba kapcsolódott be Goldfinger Ernő az első emeleti utcafronti kirakat (és mögötte plusz 4 lábnyi alapterület) tervezésével. Erről az első tervtárban megtalálható rajz egy 1960-as homlokzat, majd ezt követően 1961. április 4. és 1962. május 20. közötti időpontokból maradtak fent alaprajzok, látványtervek. Ezeket a készítő monogramja a legtöbb esetben egy bizonyos „A. P.”, aki nagyapám egy munkatársa lehetett, vagy egy teljesen független rajzoló a Shaw&Lloyds irodából. Mindenesetre biztos az, hogy 1961 és 1962 között az ikonikus FRANCE feliratú főhomlokzat tervezésénél nagyapám is jelen volt, de ennek elkészültét már valószínűleg nem látta, hiszen a legkorábbi fényképek az épületről 1963-ból valók<sup>42</sup>.

Egy másik projekt, ami ehhez az időszakhoz köthető, az Elephant & Castle városrészben található Alexander Fleming House, aminek tervezése az érkezése előtt 2 évvel, 1959-ben kezdődött. Az épületomb két fázisban épült, ebből az első az, aminek 1962-1963 körüli befejezésénél jelen lehetett. Ehhez az épülethez 1962 februárjából találtam két vázlatos rajzot, az egyik egy február 18-i helyszínrajz, míg másik egy a későbbi D épületről készült látványterv-skicc. Egy érdekes felfedezés, hogy az 1962. szeptember utáni rajzokon feltűnnek az „M. H.” készítői monogramok, így ezek véleményem szerint Hofer Miklós rajzai lehetnek, aki szintén angliás volt – második körös, 1962-1963 között – és ezek szerint Brjeska Istvánt váltotta a Goldfinger-irodában, szeptember 11. után<sup>43</sup>.

Mindezek mellett egy oxfordi házról is találtam nyomot a korból, ennek egy vázlata 1962. június 23-án készült az irodában<sup>44</sup>. Továbbá Goldfinger két leghíresebb épületének tervéhez is köthető az 1961-1962 közötti dátum, a Trellick Tower-ről egy makett fénykép<sup>45</sup> és egy térbeli metszet származik 62-ből<sup>46</sup>, míg a „testvéréről”, a Balfon Tower-ről pedig ugyanezen év decemberéből maradt fent egy lakásalaprajzot ábrázoló skicc<sup>47</sup> és egy makett fényképe<sup>48</sup>. Mindkét épület építése jóval nagyapám távozása után fejeződött be (a Trellick 1972-ben, a Balfon első fázisa pedig 1968-ban), de a tervtárban megtalálható rajzok és fényképek alapján gondolati alapjai és inspirációja visszavezethető a tanulmányút idejére.

Ezen 4 épület mellett másik három terv neve jött fel a kutatásom során, az egyik a Londonon kívül eső Surrey-ben épült családház (1961), a Watfordban található Hille House (1959-1962), illetve egy Somersetsben lévő bevásárlóközpont<sup>49</sup>, ezekről bővebb információt vagy tervrajzot nem találtam. A Haggerston Secondary School projekt rajzain kívül ugyan egyik másik korabeli épület tervein sincs rajta konkrétan Brjeska István jelzése, de az időpontokat összevetve az 1961. augusztus 1-jétől 1962. szeptember 11-ig tartó munkavállalásával kijelenthető, hogy a felsorolt projektek szinte biztosan az iroda fontos munkái, beszédtemái, mozgatórugói voltak a jelenlétében.

16\_17\_18\_Egyéb projektek rajzai a Goldfinger-irodában. (1961-1962) sorrendben: French Railway House, oxfordi ház, Alexander Fleming House.

<sup>42</sup> RIBA online dokumentumtár. link: <https://www.ribapix.com/search?q=Goldfinger+Piccadilly> (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>43</sup> RIBA online dokumentumtár. link: <https://www.ribapix.com/search?q=Goldfinger1959-1963> (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>44</sup> RIBA online dokumentumtár. link: <https://www.ribapix.com/Preliminary-designs-for-a-house-Bedford-Street-Oxford> (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>45</sup> RIBA online dokumentumtár. link: [https://www.ribapix.com/Model-of-Edenham-Street-Housing-London\\_RIBA13228](https://www.ribapix.com/Model-of-Edenham-Street-Housing-London_RIBA13228) (letöltve: 2024. november 2.)

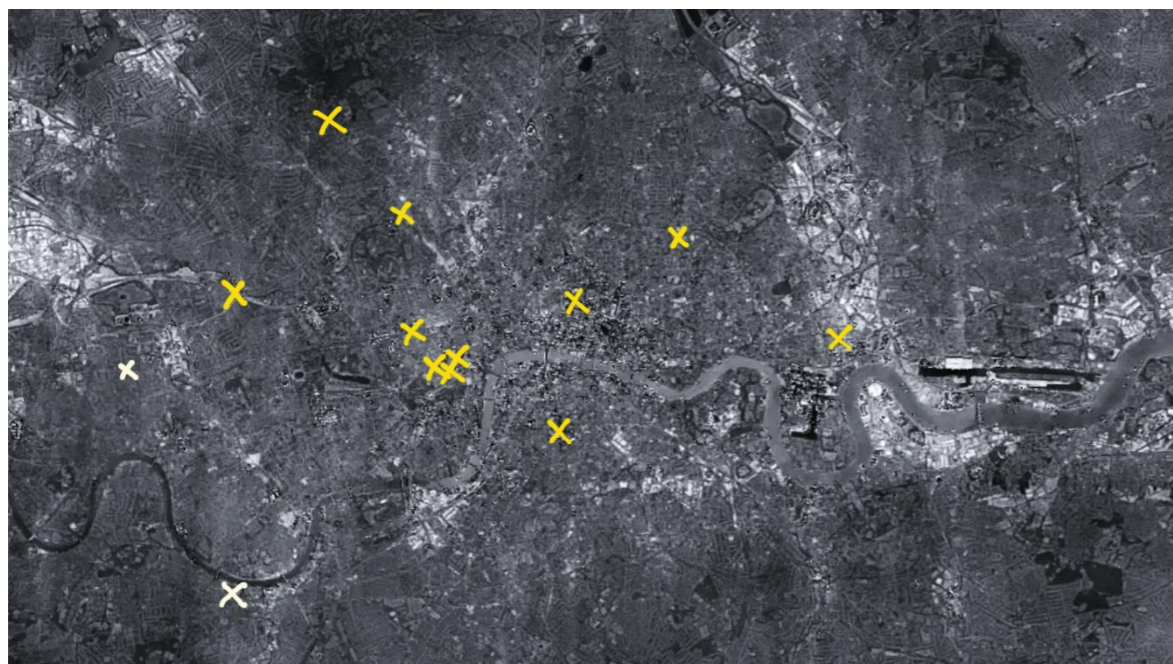
<sup>46</sup> RIBA online dokumentumtár. link: [https://www.ribapix.com/Presentation-drawing-of-block-A-Trellick-Tower-for-the-Cheltenham-Estate-Edenham-Street-North-Kensington-London-section-phase-I\\_RIBA21525](https://www.ribapix.com/Presentation-drawing-of-block-A-Trellick-Tower-for-the-Cheltenham-Estate-Edenham-Street-North-Kensington-London-section-phase-I_RIBA21525) (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>47</sup> RIBA online dokumentumtár. link: [https://www.ribapix.com/Preliminary-study-for-the-layout-of-a-flat-Rowlett-Street-housing-Poplar-London\\_RIBA13284](https://www.ribapix.com/Preliminary-study-for-the-layout-of-a-flat-Rowlett-Street-housing-Poplar-London_RIBA13284) (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>48</sup> RIBA online dokumentumtár. link: [https://www.ribapix.com/Model-of-Rowlett-Street-Housing-Poplar-London\\_RIBA28528](https://www.ribapix.com/Model-of-Rowlett-Street-Housing-Poplar-London_RIBA28528) és [https://www.ribapix.com/Model-of-Rowlett-Street-Housing-Poplar-London\\_RIBA28527](https://www.ribapix.com/Model-of-Rowlett-Street-Housing-Poplar-London_RIBA28527) (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>49</sup> Dunnet, J – Stamp, G.: i.m.

A nyári londoni tanulmányutam során lehetőségem nyílt – kis túlzással – rekonstruálni nagyapám 1961-62-es angliai utazását. Bár az én kint töltött időm jócskán rövidebb volt, nekem is sikerült összekapcsolódnom a Goldfinger-jelenséggel, Londonban beteljesedett építészetének felderítésén és dokumentálásán keresztül. A közel négy nap során fő célom volt a fővárosban megtalálható legtöbb – híressége és fontossága vagy egyedisége szerint prioritizálva – Goldfinger-épületet személyesen meglátogatni, körbejárni, városszövetben elfoglalt jelenlegi helyzetüket felismerni és dokumentálni, összességében egy tágabb és személyes benyomással színesített, taktilisebb élményhez jutni nagyapámra is feltételezett hatással bíró mukásságáról. Persze Londonon kívül is találhatóak Goldfinger épületek, de a történet szempontjából releváns főváros volt most a fókuszban.

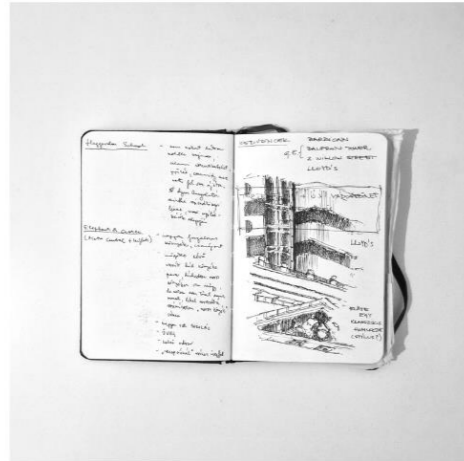


Goldfinger Ernő épületeire nagyjából jellemző, hogy London külvárosában találhatóak, ennek oka valószínűleg a második világháború utáni, már emlegetett 1944-es Great London Planhez köthető, ami a decentralizációt és ezzel a külkerületek fejlesztését is szorgalmazta<sup>50</sup>. Ugyanakkor a háborús bombatámadások a belvárosban is foghíjakat hagytak, így természetesen Belső-Londonban is találunk épületeket, amelyek Goldfinger nevéhez köthetők. Az út során 19 épület meglátogatását terveztem, ebből 17-et sikerült alaposabban megismernem, vagy azokról benyomást szerezni, ami lehetetlen feladatnak tűnhet, de ebből sok olyan épület vagy épületcsoport van, amelyek egy utcában vagy blokkban találhatóak, így ezek könnyen megközelíthetőek voltak egymáshoz képest. A meglátogatott épületek a következők voltak: Trellick Tower és környéke (1962-1972), Regents Park Road 10 (1954-1956), Haggerston School (1962-1967), Balfron Tower (1963-1967) és ezzel együtt a Carradale House (1967-1968) és a Glenkerry House (1972-1975), 45-46 Albemarle St (1955-1957), Willow Road 2 (1939), Metro Central Heights (1959-1962 és 1964-1966), a régi Goldfinger-iroda a Piccadilly 70-en, Piccadilly 180 (French Railway House (1962)) és a 95 Wigmore St (1968).

19\_London térképe a Goldfinger-épületekkel. Sárga jelzi a meglátogatottakat, fehér azt, ami kimaradt.

<sup>50</sup> Van Roosmalen, Pauline K.M.: *London 1944: Greater London Plan*. In: K. Bosma, H. Hellinga (eds.): *Mastering the City: North-European Town Planning 1900-2000*, NAI Publishers/EFL Publications, Rotterdam . 1997. [https://www.researchgate.net/profile/Pkm-Van-Roosmalen/publication/282815561\\_London\\_1944\\_Greater\\_London\\_Plan](https://www.researchgate.net/profile/Pkm-Van-Roosmalen/publication/282815561_London_1944_Greater_London_Plan) (letöltve: 2024. november 2.)

Az út során igyekeztem a fényképezés mellett kézzelfoghatóbb, személyesebb módon is dokumentálni a látottakat. A kézi rajz és az útinapló írása segített abban, hogy az épületeket és azok környezetét a jelenben, aktív résztvevőként figyelhessem meg. Mindemellett akkor még nem voltam pontosan tudatában, hogy Goldfingerrel és házaival kapcsolatban pontosan mit keresek, így nyitottan és befogadásra készen igyekeztem mindent magamba szívni, összegyűjteni. Ennek egy módja volt az épületeken található textúrák szó szerinti beszkenelése, ami nem csak rákényszerített arra, hogy azok megközelítésével több nézőpontból/léptékből vizsgálódjak, hanem a szkennelés technikájából fakadóan egyszerű, könnyen összevethető és mindenféle sallangtól megtisztított anyagot, eredményt kaphattam. Az utazásomat egy hosszabb kutatási és gyűjtési periódus előzte meg, ahol az összes londoni Goldfinger-épület és azok helyszínének felkutatása volt a célom. Annak érdekében, hogy ezekre a helyszínekre felkészülten érkezsek, az összes épületről igyekeztem a legtöbb információt – tervezés és építés éve, funkció, esetleges felújítása és annak körülményei, társadalmi megítélése a városban – kijegyzetelni, így az épületekhez érkezve már csak a saját megítélésemre és gondolataimra kellett hagyatkoynom.

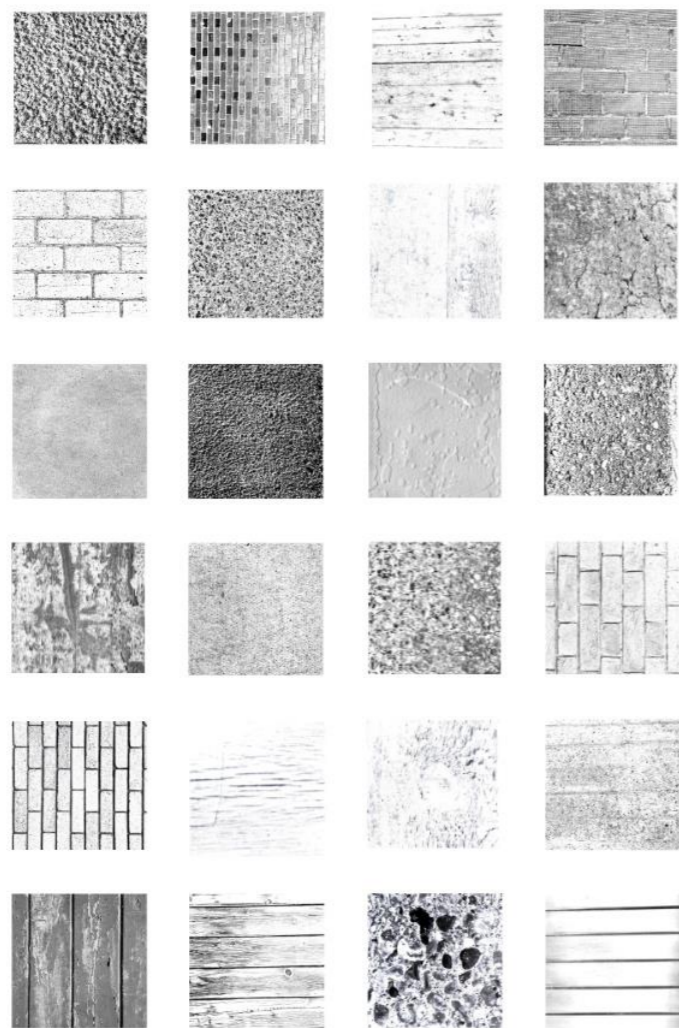


Összesen három egész napot (és két felet) töltöttem Londonban, július 25-29-ig. Az első napomat (péntek) a Chamberlin, Powell & Bon által tervezett Barbican bejárásával kezdtem, ami durva, nyers és szokimondó hangulatával megadta az alapot a későbbi Goldfinger-épületek felkereséséhez, kézzel fogható közelségébe repített a brutalista épületek világának, amiről előzetesen csak olvashattam Goldfingerrel kapcsolatban. A nap további részében a belváros felé vettem az irányt, és a Piccadilly környékén feljegyzett kötődésű helyeket kutattam. A 70-es szám mellett, ami előtanulmányaim szerint Goldfinger régi irodája volt<sup>51</sup> először észrevétlenül elhaladtam, majd később ki is derült számomra, hogy az épület helyén ma már a Dover Street áll, de legalábbis felismerhető épületmaradvány, vagy a 70-es szám alatt tisztán megtalálható épület már nem létezik. A Piccadilly 180 alatti házat már annál inkább észrevettem, hiszen a belvárosi szövetéről szinte leesik a bontásának körülményeiről árulkodó állványos ponyvahomlokzat. Az itt álló (állt!) French Railway House ikonikus utcafronti képének látványa a hatalmas F R A N C E betűkkel a bejárat fölött sajnos elmaradt, de erre valamelyest fel is voltam készülve, mert a londoni építészközösség lebontásról szóló véleményét hamar elem tárta az internet<sup>52</sup>. A környéken még két másik épületet néztem meg, az egyik az Albemarle Street 45-46 alatti irodaépület, alul 2 utcafronti boltkirakattal kiegészülve,

<sup>51</sup> A RIBA online dokumentumtárában található archív tervrajzokon lévő feliratozás alapján.

<sup>52</sup> Egy ilyen cikk például az Architects Journal oldalon jelent meg: <https://www.architectsjournal.co.uk/news/make-defends-wasteful-demolition-of-modernist-block-in-piccadilly> (letöltve: 2024. november 2.)





másik pedig a Wigmore Street 95, amely valaha az angol Martins Bank épülete volt<sup>53</sup>, ennek akkori homlokzati átalakítását végezte Goldfinger Ernő. Az előbbi épület teljes valójában és eredeti állapotában, ugyanakkor ránézésre elhagyatottan és kiüresedve áll a belváros egy mellékutcájában, az építész elképzeléséről jelenleg emberi jelenlét nélkül árulkodik mementóként. A Wigmore St 95 ennek minden szempontból teljes ellentéte, a régi épület már egyáltalán nem áll<sup>54</sup>, talán karakterében és szerkezetében visszhangozza az egykori tervet.

A következő napot Goldfinger Ernő egykori saját házának meglátogatásával töltöttem, ami a Willow Road 1-3 szám alatt áll London Hampstead kertvárosi részében. Az épület egyébként messziről nem hirdeti magát, teljesen belesimul a környezetébe, átlagosnak tűnik a kertés beépítésű többlakásos vagy családiházak között, csupán a bejárat előtti mellvéd magasságban álló kerítésen áll egy a történetéről mesélő tábla. Ugyan a György-kori vagy viktoriánus<sup>55</sup> „townhouse”-okkal szemben egy modernista épületről van szó, első ránézésre ugyanannyira belakottnak tűnik, mintha az építész még mindig itt élne. A környék felkapott, amíg itt elidőztem és rajzoltam az épületet, többen is mindennapos egészségügyi sétájukat töltötték a környéken, mit sem sejtve arról, hogy az én képzeletemben mindannyian egy szinte zarándokhely előtt állunk. A régi Goldfinger-ház a szabad megközelíthetősége mellett teljesen a közösség részévé vált, hiszen a National Trust rendszeresen szervez vezetett túrákat a házon belülre is, és bizonyos időintervallumban szabadon is bejárhatóak az épület terei<sup>56</sup>. Mindezen információkat az említett kerítésen lévő tábla hirdeti, amit elolvasva csalódottan konstatáltam, hogy túl korán érkeztem, a következő állomásom a 10 Regent’s Park Road pedig türelmetlenül vár az érkezésemre. Amint erre a helyszínre átértem, rögvest kitűnt a zárt sorú beépítésű utcaképből az épület. Stílusa, anyagai mind hasonlítanak a Willow Road 2 épületére, ellenben a mellette állókkal szinte bántó kontrasztot alkot. Az épület ugyan zárkózottnak tűnt és felettebb kívülállónak éreztem magam mellette, elfele menet örömmel képzeltem magamat a tetőterazon a napsütést élvező emberek helyébe. Az napi utolsó állomásom London egy nyugatabbra lévő részén volt, a Trellick Tower-t és a Cheltenham Estate épületblokkokat vettem célba, ahova egy kis lakóhajókkal teli csatorna melletti zöldövezeten keresztülmenő út vezetett. Éppen emiatt szinte meglepetésként ért a kibukkanó, hatalmas léptékű és – mivel a torony „végét” akkor még nem láthattam – végtelennek tűnő ismétlődésekből álló szürke homlokzat. Az épületblokkokat körbejárva feltűnt, hogy a torony három nagyon különböző hangulatú terület része. A csatornás-lakóhajós vízparti jellegű városrész, a lokális városközpont a piaccal és a szokásos townhouse-okkal, illetve maga a graffitis, elhanyagoltnak tűnő barátságatlan közvetlen környék fölé tornyosul az épület a maga 98 méterével<sup>57</sup>, amely ezen helyek távolabbi pontjairól tisztán megfigyelhető városi jelként.

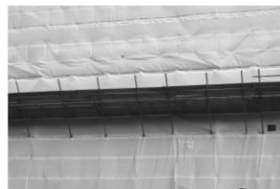
<sup>53</sup> <https://www.martinsbank.co.uk/11-43-90%20London%2095%20Wigmore%20Street.htm> (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>54</sup> <https://gind.uk/95-wigmore-street/> (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>55</sup> <https://scenarioarchitecture.com/advice/exploring-the-beautiful-architecture-of-hampstead/> (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>56</sup> <https://www.nationaltrust.org.uk/visit/london/2-willow-road> (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>57</sup> <https://www.skyscrapercenter.com/building/wd/12042/> (letöltve: 2024. november 2.)



Az utolsó napomat Kelet-Londonban kezdtem, a Balfon Tower és környéke volt az első állomásom. Ez a hely gondolataimban erős párhuzamot alkotott a Trelick Tower-rel, építésük azonos idejéből és magasház jellegükből fakadóan, de érkezésemkor ez a preconcepcióm megváltozott. A két torony mind megközelítésük, feltárulásuk és környezetük szempontjából ellentétes. Továbbá amíg a Trelick közvetlen megérinhető, addig a Balfon a megemelt gyalogosút-rendszer miatt eltartja magától az embert, és a 2020-ban befejezett felújítás<sup>58</sup> miatt sokkal kellemesebb, barátságosabb, maradásra bíró közterület veszi körül. Mindezen élményeim után a Haggerston Secondary School felé vettem az irányt. A buszutamat követően az utcába érve egy zárkózott épület fogadott, magas kerítésekkel és még annál is magasabb sövényrel körülötte. Éppen emiatt a hely kibújó részleteit figyelhettem csak meg, a teljes egészéről alkotott képemhez leginkább a benti nyüzsgő élet, a gyerekek kacagása és szülei beszélgetésének zivaja adott hozzá. A tele lévő iskola vasárnap lévén furcsa hatást keltett bennem, de a kerítésen lógó plakátok valamiféle vallási közösség eseményéről árulkodtak. Ez az épület is szintén egy, a felújított Goldfinger munkák közül<sup>59</sup>, első ránézésre talán csak a négyzetes nyílászárók sűrű sorolása, vagy a kazettás monolit födém adhat századközepe Goldfinger-hangulatot, ez más részeiben alig érezhető kívülről. Az utolsó épületegyütes, amit ezen a napon meglátogattam az Elephant&Castle negyedben, a régebben Alexander Fleming House néven emlegetett lakótömb volt. A környék Dél-London egy forgalmas csomópontjában található, és elhelyezkedése miatt sokkal rosszabb körülményekre számítottam, egy láthatólag fejlődő, újszerű környezetben találtam magamat az aluljáróból kiérve. Az épületet teljesen véletlenszerű irányból közelítettem meg, így az ugyan transzparens üvegfelületek és az átláthatóság ellenére itt is a magas falakból adódó zárkózott városi fal állított meg. Ezen az épületen tisztán felismerhető volt az a Goldfinger-jellegzetesség, amit a kihúzott dobozszerű tömegek mutatnak. Az épület belső udvara telis-tele volt a ritka londoni meleg nyarat élvezőkkel, akik leginkább a közepén elhelyezett szökőkutat ülték körül. A mellettem elhaladókat és az épületbe beérkező lakókat követve a szemem megakadt a recepció belterében lévő színes üvegeken, amelyek a homogén épülettömb egészével teljes ellentétet alkot.

Londonra madártávlatból nézve és a benne elszórt Goldfinger-épületekre tekintve jópár tapasztalat és megfigyelés levonható. Az első gondolat, ami Londonban összességében megragadott, az a város történelmi rétegzettségének nyilvánvalósága. A Barbican környékét bejárva, de később a Soho belvárosi-pénzügyi negyedben bóklászva is apró vagy teljesen szembetűnő kontrasztokat alkotó jelek árulkodtak a hely szelleméről, akár háborús sebeken vagy az ipari forradalom korából származó maradványokon keresztül. Egyik ilyen kedvenc példám volt a Richard Rogers által tervezett Lloyd's high-tech épülete, amely a régi épület historizáló bejáratával kézen fogva, de ellentétként helytállva mesél a helyszín történetéről. Mindemellett a Barbican pedig nem csak London történelmi rétegzettségét tárta fel előttem,

<sup>58</sup> <https://www.architectsjournal.co.uk/buildings/brutal-refurbishment-studio-egret-west-upgrades-balfon-tower> (letöltve: 2024. november 2.)

<sup>59</sup> <https://avantiarchitects.co.uk/project/haggerston-school/> (letöltve: 2024. november 2.)



hanem megismerkedhettem rajta keresztül egy olyan, háború utáni helyzettel és gondolkodással, amire a Chamberlin, Powell & Bon építészek által tervezett városnegyed próbált újszerű, a lakhatási kérdéseket és az újjáépítést egybeolvasztó választ adni. Ez nem csak a Goldfinger-korabeli és nagyapám ott tartózkodásának idején létező városról, hanem az én idővonalamba átfolyó épületről és a mai Londonról is tisztán árulkodik, amely a Barbican mai állapotát képes volt az eredetinek meghagyni és a helyi közösség kulturális központjává tenni. Egy-egy épületről gondolkodva pedig Goldfinger esetében leginkább a Balfon Tower és a Trellick Tower kontrasztja él bennem erősen. Ez több szemponton keresztül is átível, a megközelítéstől, környezetétől, városi elhelyezkedésétől és benyomásokról olyan ellentétpárok állíthatók fel mint: befogadó-elriasztó, maradás-haladás, átlátható-zavaros. Mindezen konkrét konklúziók mellett egy olyan társadalmi és kulturális keveredés színterét láttam Londonban, amit itthon vagy nem ismerünk – vagy éppen kezdjük megismerni –, és valószínűleg nagyapám is a vasfüggöny mögül érkezve hasonló benyomással és érdeklődéssel, ha nem nagyobb figyellel e szempontból is a nyugati nagyvárost.

A saját tanulmányutam során bejárt épületeket vizsgálva gyakran elgondolkodtam azon, hogy nagyapámnak Londonban tartózkodása során mely Goldfinger-épületeket volt lehetősége látni akár már elkészülve, vagy az irodában, makett formájában. A nagymamám által mesélt vasárnapi ebéd története alapján biztos, hogy a Willow Road 2 alatti családi házat kívülről és belülről is alaposan bejárta és megismerte, és érdekes belegondolnom, hogy annak ma is látható-tapintható bútorait valaha ő is megérintette. Goldfinger többi háza közül azok tervezési-építési dátumait összevetve a tanulmányút idejével feltehető, hogy az általam is meglátogatott Regent's Park Road 10 alatti társasházat és az Albemarle Street-i iroda- és boltépületet is volt lehetősége látni, és persze a Piccadilly 69-70-ben lévő Goldfinger-iroda környékét is biztosan jól ismerte. Bár az én ott tartózkodásomkor annak épületét nem tudtam beazonosítani, de melegséggel tölt el a gondolat, hogy valaha az ő cipőjének talpát is ugyanazon útvonal léptei koptatták, mint idén nyáron az enyémet.

Brjeska István épületeivel kapcsolatban érdekesnek tartottam összevetni az angliai útja utáni terveit Goldfinger épületeivel, hátha valamiféle kézzelfogható átvett elemre találok, viszont minél többet kutattam és kérdeztem, annál világosabbá vált számomra, hogy ennek tiszta, egyértelmű kimutatására, eszköztárában vagy formavilágában való hatás kiemelésére hiába törekednék. Ennek egyik oka, hogy visszaérkezése után a rendszerből adódó és KÖZTI-ben uralkodó körülmények nem csak nagyapám kreativitását és kezét kötötték meg, hanem minden ott dolgozó tervezőét. Ebben az időszakban ugyan szellemi műhelyként funkcionálhattak az iroda műtermei, de a szocialista tervgazdálkodás szempontjait és követeléseit kénytelenek voltak kielégíteni és az adott körülmények között is minőségi építészeti alkotni. Nagyapám Magyarországra való visszaérkezésekor már javában a második öt éves terv (1960-1964) volt érvényben, aminek az egészségügyi beruházások növelése mellett az általános iskolai férőhelyek bővítése, óvodák, iskolák, gyermekotthonok és kollégiumok építése volt az előirányzata, ezek mind érintették a KÖZTI-t is. Mindezek miatt a tömegesen építendő, hétköznapi épületek, „közkatona” tervezése dominált, ez háttérbe helyezte az egyedi feladatok és az önálló tervezői kreativitás kibontakozását. A korszak körülményei kiolvashatóak továbbá Rimanóczy Gyula felmondóleveléből:

*„Bevallom, hogy a tervezőirodáinkban fennálló tervezési rend – amelynek égise alatt több mint 9 éve működöm, megállás nélkül – már kissé kifárasztott. Velem született képességeimet végül is nem tudom kellően kiélni, mert arra kötött feladataink – különösen most és az elkövetkező három évben – nem is igen fognak módot adni.”<sup>60</sup>*

Ugyanakkor éppen ennek az iskolaépítési előirányzatnak „köszönhető” valószínűleg, hogy alkalmazkodva a körülményekhez ki tudott „teljesedni” ebben az épületfunkcióban, az szinte a profiljává vált, ami a későbbi latin-amerikai oktatásügyi szakértőségében csúcsonodott ki, több más itthoni iskola tervezése mellett. Mindezen megkötő tényezők mellett ugyan magántervezőként esetleg átvehetett volna stílusjegyeket Goldfinger Ernőtől, de a nagymamámmal készült interjúm során – aki rendszeresen rajzolt/szerkesztett a nagyapámmal és „autodidakta módon tanulta ki a szakmát” – ő is megerősítette, hogy a csekély lehetőségek ellenére sem követte őt.

Ezek alapján a házaitól eltekintve úgy gondolom, hogy az angliai út leginkább a gondolkodását, világnézetét alakította, kiváló nyelvtanulási és szakmai kiugrási, itthonról való kitörési lehetőség volt

számára. Ezt az említett interjú gondolatai is alátámasztják, ahol arra kérdésemre, hogy nagyapám hezitált-e, hogy elinduljon Angliába és hátrahagyjon mindent azt a választ kaptam, hogy „(...) *el kellett menni, mert ez volt a jövő.*”<sup>61</sup> A gondolkodásában feltűnő londoni hatást két interjúrészlet-nyom is alátámasztja. Az 1965. augusztusi Magyar Nemzetben megjelent „Két szobrász, három építőművész az együttalkotásról” c. cikkben – amelynek fő témája az építészet és más határterületek szoros együttműködésére való igény – az ő neve és mondatai is megjelennek Hofer Miklósé mellett:

*„A szerencsés megoldás az lenne, ha az építészek és szobrászok, festők, keramikusok már a tervezés kezdeti időszakában együttműködhetnének. – kapcsolódik a gondolathoz Brjeska István. - Ez a munkaközösség, amelynek szervezeti megoldásait is meg lehetne találni, kiküszöbölné az olyan kevésbé szerencsés megoldásokat, mint a képzőművészeti alkotások utólagos kiválasztása és elhelyezése. Ha az épület s a szobrok között megvan az összhangzás, harmonikus egységüket, új formáikat esztétikailag is könnyebb elfogadni az embereknek. Nem kell tehát félnünk a közízlés úgynevezett maradiságától, hanem befolyásolására kell törekednünk. Nem szabad megelégednünk a bevált formák ismétlésével. Lehetőséget kell teremtenünk az ízlésnevelésre, a meggyökeresedett formakultúra fejlesztésére. Angliában például a londoni Battersea parkban évente rendeznek szabadtéri szoborkiállításokat, ahol a közönség megismerkedhet az alkotásokkal és az építészek is figyelemmel kísérhetik a szobrászok munkáját. Hasonló kezdeményezés megvalósítása – ennek fontosságát a Magyar Nemzet is többször hangsúlyozta – bizonyára hasznos lenne nálunk is, befolyásolni tudná a közönség ízlését.”<sup>62</sup>*

Ez az idézet egy példája lehet annak, hogy az angliai út szinte biztosan hatott a gondolkodására, és a kint töltött idő alatt megtapasztalt jelenségeket – ebben az esetben ösztönzési együttműködést – és nyugati kultúrát hazahozta magával, konklúzióit hasznosítani szerette volna a tervezésben. Egy másik interjúrészlet hasonló szempontból érdekes, ez a Magyar Nemzet januári számában jelent meg ugyanebben az évben, és szöveggörnyezete nem említi az angliai utazást, csupán arról kérdez, milyen érzés egy építész számára viszont látni a megtervezett épületet a valóságban. Erre nagyapám válasza így szólt:

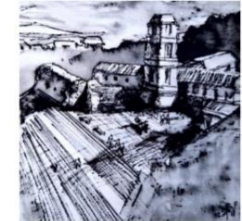
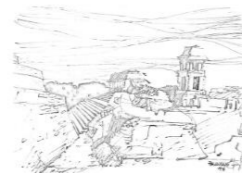
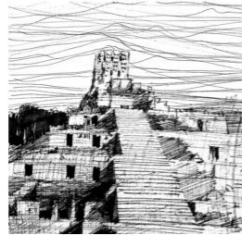
*„Mikor Londonba repültem, a mélyben egy pillanatra megvillant az a budakeszi iskola [amit tervezett]. A pillanat jó volt. Az már kevésbé, hogy abba a budai óvodába, ami az én terveim alapján épült, nem vették fel az egyik fiamat, mert a feleségem >>nem dolgozik<<.”<sup>63</sup>*

<sup>60</sup> Ferkai, A.: i.m.

<sup>61</sup> Beszélgetés a nagymamámmal. 2024. szeptember 13.

<sup>62</sup> Horváth György: *Két szobrász, három építőművész AZ EGYÜTTALKOTÁS RÓL.* Magyar Nemzet. (1965/8) 1965. augusztus 1., 13. oldal

<sup>63</sup> Ruffy, P.: i.m.



Az idézet mondatai nem csak a Londonba repülés éles élményét tükrözik vissza (valószínűleg előtte sohasem repült még), hanem képzeletben szinte filmbeillő képet mutat. Érdekes párhuzamot von az elért sikerek és azok pozitív következményei között, hogy a londoni útjára tartva a levegőből éppen azt a házat pillantja meg, amiért Ybl-díjat kapott, és emiatt éppen a leginkább járult hozzá ezen angliai lehetőségéhez. Ugyanakkor remek korkép mindez a szocialista Magyarország időszakából és arról a rendszerről is, amely életek felett ilyen elvágólag döntött, az idézet pedig egy metaforaként él bennem az elért sikerei, illetve a tehetetlensége, egy rendszer általi gúzsba kötésének kontrasztjára.

A leírt egy évtizedes életút-töredék alapján továbbá kijelenthető, hogy az angliai tanulmányút leginkább életére és lehetőségeire volt hatással, a veleszületett tehetségét kemény munkájával és szorgalmával kiegészítve 1962 után egy – a körülményekhez mérten – kitágított lehetőség-mezőn tudta kamatoztatni. Ennek csúcspontja volt a kubai és nigériai 1-1 év után az UNESCO-s megbízással töltött 5 dél-amerikai év, ismételt visszatérésekor pedig a KÖZTI-ben már az irodavezető-helyettesi, majd építészosztályvezetői munkája 1979-ig. A megsokasodott külföldi útjai az angliai tanulmányúton szerzett nyelvtudásnak és tapasztalatnak voltak a leginkább köszönhetőek, éppen úgy, mint az UNESCO-s küldetése vagy a KÖZTI-ben hozzá kirendelt egyre nagyobb feladatok, megbízások és a vezetői pozíció is. Ennek a vállalaton belüli sikernek viszont 1979-ben – egy családi anekdota szerint – a rendszerrel szembenő magatartása vetett véget, ami egész hátralévő életére, majd édesapám egyetemi tanulmányaira is kihatott<sup>64</sup>. Nagymamám szavaival élve, és összefoglalva az angliai tanulmányút előzményeit és hatásait elmondható, hogy az Ybl-díj, mint hazai szakmai csúcspont ugródeszkeként szolgált nagypapámnak a nyugati „kitöréshez”, amely az ebből adódó megszerzett nyelvtudás, tapasztalatok és Goldfingerrel való összeköttetés miatt a rákövetkező közel kettő évtizedben hólabdaként bővültek, halmozódtak egymásra a tetőpontok és szakmai sikerek.

24\_A leírt életút töredék tárgyi emlékei (részletek).

<sup>64</sup> A történet szerint édesapámat a Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karára 1981-ben emiatt nem vették fel a nappali képzésre, egy „személyes beszélgetésen” közölték velem, hogy csak az esti évfolyamra iratkozhat be. Nagymamám ezt úgy fogalmazta meg, hogy „*éppen csak 2 pont hiányzott*” – utalva az ok-okozati összefüggésre.



## Források:

1. [architectsjournal.co.uk/buildings/brutal-refurbishment-studio-egret-west-upgrades-balfon-tower](https://architectsjournal.co.uk/buildings/brutal-refurbishment-studio-egret-west-upgrades-balfon-tower) (letöltve: 2024. november 2.)
2. [architectsjournal.co.uk/news/make-defends-wasteful-demolition-of-modernist-block-in-piccadilly](https://architectsjournal.co.uk/news/make-defends-wasteful-demolition-of-modernist-block-in-piccadilly) (letöltve: 2024. november 2.)
3. [avantiarchitects.co.uk/project/haggerston-school/](https://avantiarchitects.co.uk/project/haggerston-school/) (letöltve: 2024. november 2.)
4. Branczik Márta: *Nyers, beton – Goldfinger Ernő nyomában*. Artmagazin 14. évfolyam 1. (85.) sz. (2016) [https://epa.oszk.hu/02900/02996/00001/pdf/EPA02996\\_artm\\_2016\\_1\\_046-051.pdf](https://epa.oszk.hu/02900/02996/00001/pdf/EPA02996_artm_2016_1_046-051.pdf) (letöltve: 2024. október 24.)
5. Brjeska István: *Tíz nap Mexico országútjain*. (~1979) Kiállítási anyag.
6. Dunnet, James – Stamp, Gavin (szerk.): *Architectural Association, Works 1, Ernő Goldfinger*. London. (1983)
7. [epiteszforum.hu/aktiv-egyetemi-kampusz-egerben](https://epiteszforum.hu/aktiv-egyetemi-kampusz-egerben) (letöltve: 2024. november 2.)
8. Ferkai András (szerk.): *KÖZTI 66: Egy tervezőiroda története I. [1949-1991]*. Vince Kiadó, 2015
9. [fortepan.hu/hu/photos/?q=goldfinger%20ern%C5%91](https://fortepan.hu/hu/photos/?q=goldfinger%20ern%C5%91) (letöltve: 2024. november 2.)
10. [gind.uk/95-wigmore-street/](https://gind.uk/95-wigmore-street/) (letöltve: 2024. november 2.)
11. Horváth György: *Két szobrász, három építőművész AZ EGYÜTTALKOTÁSRÓL*. Magyar Nemzet. (1965/8) 1965. augusztus 1., 13. oldal
12. Magyar Építőipar (1971) p. 31
13. Magyar Építőművészet (1957) 123-125. oldal
14. Magyar Építőművészet (1963/6) 59. oldal
15. Magyar Építőművészet (1970). 6. oldal
16. Magyar Építőművészet: *Exportképes hétvégi ház tervpályázata*. 1967. 5. oldal
17. [martinsbank.co.uk/11-43-90%20London%2095%20Wigmore%20Street.htm](https://martinsbank.co.uk/11-43-90%20London%2095%20Wigmore%20Street.htm) (letöltve: 2024. november 2.)
18. [nationaltrust.org.uk/visit/london/2-willow-road](https://nationaltrust.org.uk/visit/london/2-willow-road) (letöltve: 2024. november 2.)
19. [nationaltrust.org.uk/visit/london/2-willow-road/who-was-erno-goldfinger](https://nationaltrust.org.uk/visit/london/2-willow-road/who-was-erno-goldfinger) (letöltve: 2024. november 2.)
20. Palasik Mária: *A Műegyetemisták Odüsszeiája 1944-1946*. Műegyetemi Kiadó. 2006.
21. RIBA online dokumentumtár. link: <https://www.ribapix.com/> (letöltve: 2024. november 2.)
22. Ruffy Péter: *Egy ház születése*. Magyar Nemzet (1965/1). 1965. január 31., Vasárnap. 9. oldal
23. Russel, Nicholas: *Lubetkin and Goldfinger: The Rise and Fall of British High-Rise Council Housing*, The Book Guild Ltd. (2023)
24. [scenarioarchitecture.com/advice/exploring-the-beautiful-architecture-of-hampstead/](https://scenarioarchitecture.com/advice/exploring-the-beautiful-architecture-of-hampstead/) (letöltve: 2024. november 2.)
25. Simon, Mariann: *Kalandozások kora – Magyar építészek a 60-as évek Angliájában*. link: [http://arch.et.bme.hu/arch\\_old/korabbi\\_folyam/25/25simon.html](http://arch.et.bme.hu/arch_old/korabbi_folyam/25/25simon.html) (letöltve: 2024. november 2.)
26. [skyscrapercenter.com/building/wd/12042/](https://skyscrapercenter.com/building/wd/12042/) (letöltve: 2024. november 2.)
27. Szerb Antal: *A Pendragon-legendája*. (1934) 31. oldal. Helikon Kiadó, 2016.
28. Szrogh György, Jeney Lajos: *Lakóközterek gyermeknevelési épületegyüttesének tervpályázata, 1967*. Magyar Építőművészet (1968). 2. oldal
29. Van Roosmalen, Pauline K.M.: *London 1944: Greater London Plan*. In K. Bosma, H. Hellinga (eds.): *Mastering the City: North-European Town Planning 1900-2000*, NAI Publishers/EFL Publications, Rotterdam . 1997. [https://www.researchgate.net/profile/Pkm-Van-Roosmalen/publication/282815561\\_London\\_1944\\_Greater\\_London\\_Plan](https://www.researchgate.net/profile/Pkm-Van-Roosmalen/publication/282815561_London_1944_Greater_London_Plan) (letöltve: 2024. november 2.)

## Ábrajegyzék:

**01\_tudattérkép**. forrás: saját rajz. (2024)

**02\_életutak összefonódása**. források:

Dunnet, James – Stamp, Gavin (szerk.): *Architectural Association, Works 1, Ernő Goldfinger*. London. (1983)  
és Fortepan és Brjeska István hagyatéka alapján saját szerkesztés (2024)

**03\_Goldfinger Ernő üzenete nagyapámnak**. (1983) forrás: Brjeska István hagyatéka (Dunnet,J. – Stamp, G. önéletrajzi könyv nyitó oldalán)

**04\_Goldfinger Ernő a Willow Road-i házában (1984)**. forrás: [https://www.ribapix.com/Erno-Goldfinger-at-2-Willow-Road-Hampstead-London\\_RIBA24057](https://www.ribapix.com/Erno-Goldfinger-at-2-Willow-Road-Hampstead-London_RIBA24057) (letöltve: 2024. november 2.)

**05\_Goldfinger-jellegzetességek: kiugró nyílászárók, lépcsőházi mag, geometria**. forrás: első két kép – saját fénykép (2024), utolsó kép - <https://civilianglobal.com/design/erno-goldfinger-2-willow-road-national-trust/>

**06\_07\_Goldfinger Ernő budapesti látogatásai 1977 és 1984**. forrás: Fortepan(179863)/Bojár Sándor és Fortepan(194546)/Gábor Viktor

**08\_Kézzel rajzolt ikonok Brjeska István önéletrajzából. 1983**. forrás: Brjeska István hagyatéka.

**09-12\_Példák a hatvanas évekből Brjeska István építészetére**. (balról jobbra: Sport szálló, Vidám Színpad, KPM AVIG gépi adatfeldolgozó székháza, Amstel-parti városháza pályázat). forrás (sorrendben): Magyar Építőművészet (1967), Magyar Építőművészet (1972), Magyar Építőipar (1971), Magyar Építőművészet (1970)

**13\_A willow road-i ebédmeghívás helyszíne. (1939)** forrás: [https://www.ribapix.com/2-Willow-Road-Hampstead-London-the-studio-seen-from-the-dining-room-with-glimpse-of-the-living-room\\_RIBA8561](https://www.ribapix.com/2-Willow-Road-Hampstead-London-the-studio-seen-from-the-dining-room-with-glimpse-of-the-living-room_RIBA8561)

**14\_15\_Brjeska István tervrajzai a Goldfinger-irodából**. (1961) források: [https://www.ribapix.com/Design-for-Haggerston-Secondary-School-for-Girls-Dunloe-Street-Hackney-London-perspective\\_RIBA33481](https://www.ribapix.com/Design-for-Haggerston-Secondary-School-for-Girls-Dunloe-Street-Hackney-London-perspective_RIBA33481) és [https://www.ribapix.com/Design-for-Haggerston-Secondary-School-for-Girls-Dunloe-Street-Hackney-London-west-elevation-scheme-R\\_RIBA34626](https://www.ribapix.com/Design-for-Haggerston-Secondary-School-for-Girls-Dunloe-Street-Hackney-London-west-elevation-scheme-R_RIBA34626)

**16\_17\_18\_Egyéb projektek rajzai a Goldfinger-irodában. (1961-1962) sorrendben: French Railway House, oxfordi ház, Alexander Fleming House**. források: [https://www.ribapix.com/Designs-for-French-Railways-House-177-179-Piccadilly-London-ground-floor-plan\\_RIBA92187](https://www.ribapix.com/Designs-for-French-Railways-House-177-179-Piccadilly-London-ground-floor-plan_RIBA92187) és [https://www.ribapix.com/Preliminary-designs-for-a-house-Bedford-Street-Oxford\\_RIBA13292](https://www.ribapix.com/Preliminary-designs-for-a-house-Bedford-Street-Oxford_RIBA13292) és [https://www.ribapix.com/Preliminary-design-for-the-Trocadero-Site-Elephant-and-Castle-Southwark-London-site-layout\\_RIBA13308](https://www.ribapix.com/Preliminary-design-for-the-Trocadero-Site-Elephant-and-Castle-Southwark-London-site-layout_RIBA13308)

**19\_London térképe a Goldfinger-épületekkel. Sárga jelzi a meglátogatottakat, fehér azt, ami kimaradt**. forrás: Google térkép műholdfelvétel alapján saját szerk. (2024)

**20\_példaoldal az útinaplóból**. forrás: saját kép és rajz

**21\_Goldfinger épületeiről szkennelt textúrák gyűjteménye**. forrás: saját szerk.

**22\_film1**. (fentről lefelé: Barbican, Albemarle St. 45, Piccadilly 180, Wigmore St. 95, Willow Rd. 2) forrás: saját szerk.

**23\_film2** (sorrendben: Regent's Park Rd 10, Cheltenham Estate (Trellick Tower), Balfon Tower, Haggerston School, Alexander Fleming House) forrás: saját szerk.

**24\_A leírt életút töredék tárgyi emlékei**. forrás: hagyatéki anyagokból saját szerk.

**25\_a kiegészült tudattérképem**. forrás: saját rajz.

*Köszönetnyilvánítás:*

*Külön szeretném megköszönni a nagymamámnak, Brjeska Istvánnénak, hogy mindig segítőkész és rugalmas volt velem szemben és idejét rászánta a végeláthatatlan kérdéseim megválaszolására.*